

Ways to ensure economic security of industrial enterprises

Husniddin UKTAMOV¹

Tashkent State University of Economics

ARTICLE INFO

Article history:

Received September 2020
Received in revised form 15 September 2020
Accepted 25 September 2020
Available online 1 October 2020

Keywords:

Security
Economic security
Security
Economic security of the Enterprise
Industrial enterprises
The principle of loyalty
Risk
Economic threats
Economic security model
System of indicators

ABSTRACT

This article shows ways to ensure the economic security of industrial enterprises. The article also proposes a model of economic security of the enterprise, as well as the principle of loyalty to security. In addition, the scientific and theoretical views of economists on the economic security of enterprises are reflected. At the current stage of development, the importance of ensuring the economic security of industrial enterprises has been revealed. The specifics of ensuring the economic security of industrial enterprises are also indicated. The practical problems and their solutions for the introduction of ways to ensure the economic security of industrial enterprises in the context of the development of the digital economy are presented. In addition, conclusions, suggestions and recommendations on ways to ensure the economic security of industrial enterprises were given.

2181-1415/© 2020 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Саноат корхоналарининг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш йўллари

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада саноат корхоналарининг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш йўллари кўрсатиб берилган. Шунингдек, мақолада корхонанинг иқтисодий хавфсизлиги таъминлаш модели ҳамда, хавфсизликни таъминлашнинг садоқатлилик тамойили таклиф этилган. Бундан ташқари иқтисодчи олимларнинг корхоналарни иқтисодий хавфсизлиги ҳақидаги илмий-назарий қарашлари акс этирилган. Ривожланишнинг ҳозирги босқичида саноат

Калит сўзлар:

Хавфсизлик
иқтисодий хавфсизлик
хавфсизликни таъминлаш
корхонанинг иқтисодий
хавфсизлиги
саноат корхоналари
садоқатлилик тамйили
хавф-хатар
иқтисодий таҳдидлар

¹ Assistant of the Department of Economic Security, Tashkent State University of Economics, Tashkent, Uzbekistan
email: husniddin1309@gmail.com

иқтисодий хавфсизлик
модели
кўрсаткичлар тизими

корхоналарнинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш муҳим аҳамияти очиб берилган. Саноат корхонарининг иқтисодий хавфсизлигини таъминлашнинг ўзига хос хусусиятлари ҳам кўрсатилган. Рақамли иқтисодиёт ривожланаётган шароитида саноат корхонанинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш йўлларини жорий қилиш бўйича ўз ечимини кутаётган амалий муаммолар ва уларнинг ечимлари кўрсатилган. Қолверса, саноат корхоналарининг иқтисодий хавфсизлигини тамиnlай йўллари юзасидан хулоса, таклиф ва тавсиялар берилган.

Способы обеспечения экономической безопасности промышленных предприятий

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

Безопасность
Экономическая
Безопасность
Безопасность
Экономическая
Безопасность
Предприятия
Промышленных
Предприятий
Принцип лояльности
риска
Экономические угрозы
Модель экономической
безопасности
Система показателей

В статье показаны способы обеспечения экономической безопасности промышленных предприятий. В статье также предлагается модель экономической безопасности предприятия, а также принцип лояльности безопасности. Кроме того, отражены научно-теоретические взгляды экономистов на экономическую безопасность предприятий. На современном этапе развития выявлена важность обеспечения экономической безопасности промышленных предприятий. Отмечены особенности обеспечения экономической безопасности промышленных предприятий. Представлены практические проблемы и пути их решения для внедрения способов обеспечения экономической безопасности промышленных предприятий в контексте развития цифровой экономики. Кроме того, даны выводы, предложения и рекомендации по путям обеспечения экономической безопасности промышленных предприятий.

КИРИШ

Тараққиётнинг ҳозирги босқичида саноат корхоналарнинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш муҳим аҳамиятга эга вазифа ҳисобланади. Негаки, иқтисодиётнинг хавфсизлиги ижтимоий-иктисодий масалаларга доир қарорларни қабул қилиш учун асос бўлиб хизмат қиласиди [1]. Иқтисодий тизимдаги ҳар қандай ўзгариш турли хавф-хатар ва таҳдидлар намоён бўлиши билан биргаликда кечади. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармонида ҳам иқтисодиётни ривожлантириш ва либераллаштиришнинг устувор йўналишларини амалга ошириш учун таркибий ўзгартиришларни чуқурлаштириш, миллий иқтисодиётнинг етакчи тармоқларини модернизация ва диверсификация қилиш ҳисобига унинг рақобатбардошлигини ошириш лозимлиги келтирилган [2]. Шунинг учун мамлакатимизда миллий иқтисодиётнинг етакчи тармоқларини ривожлантири

саоат корхоналарнинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш муҳим вазифалардан бири ҳисобланади. Мамлакатимизда саоат корхоналарнинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш билан боғлиқ назарий муаммоларга қуидагиларни киритиш мумкин: иқтисодий адабиётларда хавфсизлик тизимининг, улар таркибида иқтисодий хавфсизликнинг ўрни ва аҳамияти очиб берилмаганлиги; иқтисодий хавфсизлик тушунчаси ва унинг турлари бўйича мамлакатимиз олимлари ўртасида ҳамон бир тўхтамга келинмаганлиги; саоат корхоналариниг иқтисодий хавфсизлигин баҳолашнинг аниқ кўрсаткичлар тизимини йўқлиги, иқтисодий хавфсизликнинг мамлакат, ҳудуд, хўжалик юритувчи субъектлар, ҳар бир шахс бўйича илмий асосланган табақаланган тизимининг ишлаб чиқилмаганлиги; саоат корхонанинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш тамойилларининг етарли даражада асосланмаганлиги; саоат корхонанинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш йўллари бўйича концептуал йўналишларнинг ишлаб чиқилмаганлиги кабиларни киритиш мумкин [3].

Саоат корхоналарнинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлашнинг хуқуқий муаммоларига қуидагиларни киритиш мумкин: саоат корхоналарнинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш йўллари ўта муҳим аҳамиятга эга лигидан қатъий назар, мамлакатимизда ҳамон “Иқтисодий хавфсизлик тўғрисида”ги қонуннинг ишлаб чиқилмаганлиги; корхонанинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш йўллари бўйича ҳар бир саоат корхонанинг хусусиятларидан келиб чиқсан ҳолда, меъёрий ҳужжатлар мажмуасининг ишлаб чиқилмаганлиги; корхонанинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш бўйича ташкилий-таркибий тизимнинг ишлаб чиқилмаганлиги кабиларни киритиш мумкин.

Рақамли иқтисодиёт ривожланаётган шароитида саоат корхонанинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш йўлларини жорий қилиш бўйича ўз ечимини кутаётган амалий муаммоларга қуидагиларни киритиш мумкин: саоат корхоналарининг иқтисодий хавфсизлигини баҳолаш бўйича веб сайт ишлаб чиқилмаганлиги; корхонанинг иқтисодий хавфсизлигига таъсир этувчи омиллар тизимининг аниқланмаганлиги ва улар таъсирини ҳисоблаш усусларининг ишлаб чиқилмаганлиги эвазига хавфсизликни таъминлаш бўйича ички имкониятларнинг ишга солинмаётганлиги; саоат корхонанинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлашга кетадиган харажатларнинг алоҳида ҳисобга олинмаётганлиги, натижада уларга кетаётган харажатлар самарадорлигини баҳолаш имкониятининг очиб берилмаётганлиги; корхонанинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш хизматининг бир тизимга келтирилмаганлиги ва уларни бошқариш масалаларининг тўлиқ ечилмаганлиги каби муаммоларни киритиш мумкин [4].

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАРНИНГ ТАҲЛИЛИ

Иқтисодчи олимлар йўқотишларни минималлаштириш, мулк устидан назоратни таъминлаш, ахборот ва хуқуқий хавфсизликни таъминлаш, ва корхонанинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш масалаларини кўриб чиқдилар. Россиялик олимлардан В.К.Сенчаговнинг, нуқтаи назаридан,

корхонанинг иқтисодий хавфсизлиги бу-омиллар комбинациясини ўз ичига оладиган, фақат ички ҳолатга боғлиқ бўлмаган, корхонанинг ташқи атроф-муҳит таъсири ва корхонанинг иқтисодий таҳдидларга қўрадиган чора-тадбирлари мажмуи деб таъриф беради [5]. А.Г. Поршнев, З.П. Румянцева ва Н.А. Саломатиннинг таъкидлашича, иқтисодий хавфсизлик ташқи муҳитдаги ўзгаришларга ўз вақтида жавоб беришдан иборат бўлиб, бу корхона мавжуд шароитларга мослашишини таъминлайди деб такидлайди [6]. Л.П. Гончаренко фикрига кўра, корхонанинг иқтисодий хавфсизлиги бу-таҳдидларнинг олдини олиш ва корхонанинг барқарор ишлашини таъминлаш учун ресурслардан самарали фойдаланиш ҳолати сифатида талқин етилади. Корхонанинг иқтисодий хавфсизлиги сифат ва миқдорий қўрсаткичларнинг комбинацияси билан тавсифланади [7].

А. Ҳ. Глюмов ва Е.П. Киселий таъкидлашича, корхонанинг иқтисодий хавфсизлиги бу- сифат ва миқдорий иқтисодий хавфсизлик даражаси қўрсаткичларнинг йиғиндиси билан тавсифланади, уларнинг асосийси иқтисодий хавфсизлик мезонлари бўйича корхона ресурсларидан фойдаланиш ҳолатини баҳолаш орқали аниқланади деб таъриф берди [8]. Бироқ уларда саноат корхоналарнинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш йўллари масаласи кенг тадқиқ қилинмаган.

ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Тадқиқот давомида саноат корхоналарининг иқтисодий хавфсизлинин тамиллаш мақсадида илмий-тадқиқот фаолияти олиб боришнинг мушоҳада, индукция ва дедукция, динамик қаторлар, анализ ва синтез, монографик тадқиқ этиш, тизимли таҳлил, таққослаш ва бошқа усуllibардан фойдаланилди.

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР

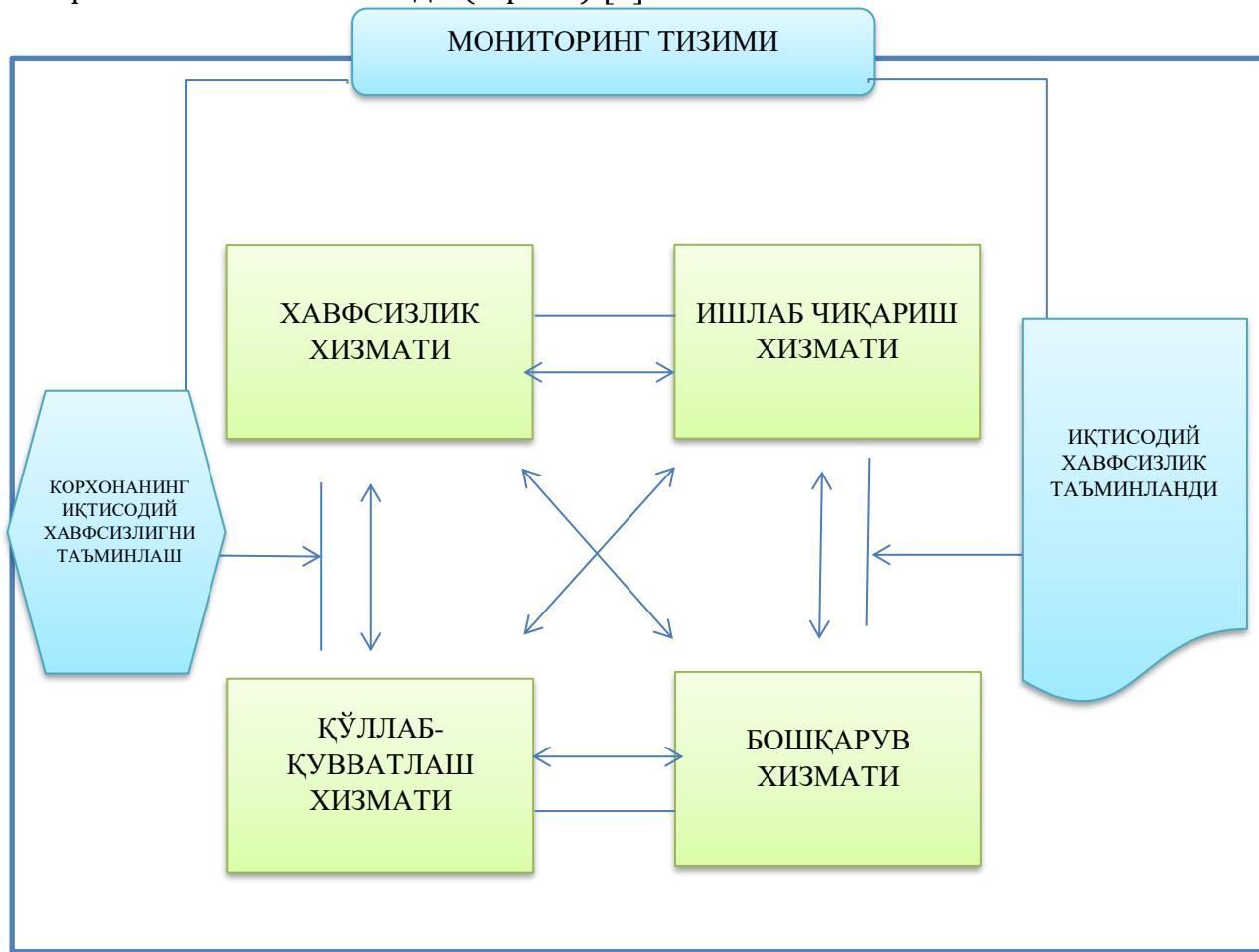
Корхоналар иқтисодий хавфсизлигини таъминлашда уларнинг хавфсизлик тизими модели муҳим аҳамиятга эга. Кўриб турганингиздек, корхонанинг иқтисодий хавфсизлиги тавсифи унчалик аниқ эмас. Тадқиқотларимиз натижасига таяниб хулоса қилиш мумкинки, корхоналарнинг иқтисодий хавфсизлиги уларнинг ривожланиш йўлидаги таҳдидларни бартараф эта олиш қобилияти ва инқирозга учраш хавфидан

ҳимояланиш бўйича қўрадиган барча чора-тадбирлари мажмуидир. Корхоналарнинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлашда уларнинг хавфсизлик модели муҳим аҳамият касб этади. 1-расмда корхоналар иқтисодий хавфсизлиги методологик даражасининг элементлар тизими сифатида қаралади. Тизимларнинг ўзаро таъсири ва ўзаро боғлиқлигини ўрганишда моделнинг яратилган тизимнинг мураккаблигини абстракция даражасида тушуниш мумкин. Ушбу моделда асосий натижага эришиш учун синовдан ўтказилди ва баҳоланди. Барча иқтисодий сабаблар (масалан, ички ва ташқи таҳдидлар) аниқланади ҳамда самарали равишда бартараф этилади (1-расм). Маълум бир корхонанинг иқтисодий хавфсизлиги тизимини ҳисобга олиб ижтимоий-иқтисодий хусусиятларига қараб, тизимнинг объектив талаблари, корпоратив омиллар бошқарадиган тизимнинг (корхона) компоненти ҳисобланади.

Корхоналар иқтисодий хавфсизлик тизими модели қуйидаги таркибий қисмлардан иборат бўлиши лозим:

- мониторинг тизими;
- хавфсизлик хизмати;
- ишлаб чиқариш хизмати;
- қўллаб-қувватлаш хизмати;
- бошқарув хизмати.

Корхонанинг иқтисодий хавфсизлиги таъминлаш модели барча таркибий қисимларининг самарали ишлаши натижасида корхоналарнинг иқтисодий хавфсизлиги таъминланади (1-расм) [9].

1-расм. Корхонанинг иқтисодий хавфсизлиги таъминлаш модели

Тадқиқотларимиз натижасида, корхоналар, шу жумладан саноат корхоналарининг иқтисодий хавфсизлигини таъминлашда “Хавфсизликни таъминлаш - БУ САДОҚАТЛИЛИК”дир деган тамойилга таяниш мақсадга мувофиқ, деган фикрга келдик. Мазкур тамойилнинг асосий мазмуну чуқур маънога эга бўлган бир қанча тадбирларни қамраб олади. Белгиланган тадбирлар садоқат билан амалга оширилса, ҳар қандай корхонанинг, шу жумладан хизмат кўрсатувчи субъектларнинг ҳам иқтисодий хавфсизлиги тўлиқ таъминланади (2-расм) [10].

“Хавфсизликни таъминлаш – бу САДОҚАТЛИЛИК” тамойили

2-расм. Хавфсизликни таъминлаш - бу садоқатлилик тамойилининг таркиби

Тадқиқотларимиз натижасида, саноат корхоналарининг иқтисодий хавфсизлигини тўлиқ таъминлашга эришилади. Корхоналарнинг ивтисодий хавфсизлигини таъминлашда ўзига хос хусусиятларини ҳам ҳисобга олган холда ёндашиш зарур. Бундай ёндашиш корхоналарни иқтисодий хавфсизлигини таъминлашда аълоҳида аҳамиятга эга [11].

Хулоса ва таклифлар

Корхонанинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш бўйича концептуал йўналишлар иқтисодий адабиётларда деярли ёритилмаганлигини инобатга олиб, ишда қуйидагиларни тавсия қилдик:

- корхона худудини қўриқлаш тизимини мукаммаллаштириш ва уларни замонавий техник воситалар билан таъминлаш;
- корхона мулкини (асосий воситалар, товар захиралари, хом ашё ва материаллар, ярим фабрикатлар, тайёр маҳсулотлар кабилар) асраш тизимини яратиш ва уни муттасил такомиллаштириб бориш;
- корхоналар мулкини ташиш жараёнида хавфсизликни таъминлаш масаласини замонавий талаблардан келиб чиқсан ҳолда такомиллаштириш;
- корхоналарнинг ахборот ва илмий-техник хавфсизлигини таъминлашни такомиллаштириш;
- корхона раҳбарияти ва мулк эгаларининг хавфсизлигини таъминлаш билан боғлиқ тадбирларни ишлаб чиқиш ва такомиллаштириш;
- корхонада содир бўладиган ўғрилик ва қўпорувчилик билан боғлиқ ҳодисаларнинг хуқуқни муҳофаза қилувчи органларга тезлик билан етказиш тизимини такомиллаштириш;
- корхонага кириш-чиқишнинг оптималь режимини жорий қилиш;

• рақобат кураши билан боғлиқ хавфсизликни таъминлашни такомиллаштириш;

• корхонанинг иқтисодий хавфсизлигини баҳолаш ва таҳлил қилиш тизимини ва услубиётини ишлаб чиқиш ва уларнинг тезкорлигини таъминлашни такомиллаштириш кабилар.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. *Uktamov H.F. Problems of Evaluation and Procuring Economic Security At Enterprises. Asian Journal of Technology & Management Research. Vol.10 – Issue: 01 [Jun-2020]. 123-129. <http://globalimpactfactor.com/asian-journal-of-technology-management-reserach>.*

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралда қабул қилинган ПФ-4947-сонли “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда.

3. Укта́мов Х.Ф. Саноат корхоналари иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш йўллари. «O'zbekistonda ilm-fan va ta'llim masalalari: muammo va yechimlar» mavzusidagi 33-son. Konferensiya materiallari. 171-173 б. <https://t.me/online conference materials>

4. Укта́мов Х.Ф., Файзиев. Р. А. Роль эконометрического моделирования в обеспечения устойчивого экономического роста страны. Молодежь в науке: новые аргументы новые аргументы 2018 й. 16-феврал. 45-50 б. <file:///C:/Users/Admin/Downloads/2308>

5. Uktamov X.F. Korxonalarining iqtisodiy xavfsizlik tizimini tashkil etishning nazariy asoslari.“Ўзбекистон иқтисодиётининг инновацион ривожланиши доир асида ташки иқтисодий фаолиятни давлат томонидан тартибга солишнинг долзарб муаммолари” мавзусида республика илмий - амалий анжумани материаллари туплами. Тошкент: ТДИУ, 24.04.2019 йил. 126-129 б. <file:///C:/Users/Admin/Downloads/2388>

6. Укта́мов Х.Ф. Корхоналар иқтисодий хавфсизлигини баҳолашнинг кўрсаткичлар тизими “Ўзбекистон молия бозорини ривожлантиришда инвестиция фондларининг жозибадорлигини ошириш” мавзусида республика илмий-назарий конференцияси 2020 йил 29-декабр. 461-463 б.

7. Укта́мов Х.Ф. Корхоналарнинг иқтисодий хавфсизлик тизимини ташкил этишнинг назарий асослари “Ўзбекистон иқтисодиётининг инновацион ривожланиши доирасида ташки иқтисодий фаолиятни давлат томонидан тартибга солишнинг долзарб муаммолари” мавзусида республика илмий-назарий конференцияси 2017 йил 14-декабр, Тошкент ш. Тошкент давлат иқтисодиёт университети

8.Укта́мов Х.Ф. Саноат корхоналарда иқтисодий хавфсизликни баҳолаш индикаторлари.“Миллий юксалиш ва ёшларнинг ижтимоий сиёсий фаоллигини оширишнинг долзарб масалалари” мавзусида республика илмий-назарий конференцияси 2020 йил 24-25 апрел

9. Укташов Х.Ф. Корхоналарнинг иқтисодий хавфсизлик тизимини ташкил этишнинг назарий асослари. “Ўзбекистон иқтисодиётининг инновацион ривожланиши доирасида ташқи иқтисодий фаолиятни давлат томонидан тартибга солишнинг долзарб муаммолари” мавзусида республика илмий-назарий конференцияси 2017 йил 14-декабр.

10. Укташов Х.Ф. Корхоналар иқтисодий хавфсизлигини таъминлашнинг илмий-назарий жихатлари. Бизнес-Эксперт журнали 07.02.2018 90-б.

11. Укташов Х.Ф. COVID-19 пандемияси шароитида аҳолини иш билан таъминлаш йўллари. “Янги Ўзбекистон иқтисодиётининг макроиктисодий барқарорлигини таъминлаш: муаммолар, таҳдиллар ва натижалар” онлайн, илмий- масофавий конференцияси тезислар тўплами 2020 йил 30-апрел, Тошкент ш. Тошкент давлат иқтисодиёт университети